

De Nederlands-Indische marechausseesabel

Ontstaan en ontwikkeling van de militaire klewang

door J.P. Puype en R.J. de Stürler Boekwijt [1]

Onder de 'militaire klewang' verstaan wij in de eerste plaats de in 1898 door het Nederlands-Indisch leger (KNIL) ingevoerde zogenaamde *Marechausseesabel* en zijn opvolgers. Verder de zgn. voormodellen, d.w.z. de blanke wapens die rechtstreeks van invloed op het ontstaan ervan zijn geweest. Ook bespreken wij enkele verwante buitenlandse klewangmodellen en derivaten. Alle overige klewangmodellen en -typen (Koninklijke landmacht, Koninklijke marine, politie enz.) zullen in de catalogus aan bod komen, evenals de van de Marechausseesabel afgeleide Nederlands-Indische Cavalerieesabel M.1904. [2]

Het is de verdienste van Görlitz en Janse [3] dat zij de tot dan toe heersende opvatting, als zou de militaire klewang zijn ontwikkeld uit de Atjehse *gliweng* (of *gliwang*) overtuigend hebben ontkracht. Tevens is door hen voor het eerst een poging gedaan de verschillende klewangmodellen en -typen af te beelden en te benoemen. De eerstvolgende iets uitgebreidere studie over de klewang verscheen in 1981 als hoofdstuk in het boekje *Blanke wapens* van J.P. Puype. [4] Het behandelde de klewang *wapenhistorisch* d.w.z. het plaatste het wapen in een typologische reeks van exact dateerbare (overigens inmiddels gedeeltelijk foutief gebleken) stadia en exact gedefinieerde modellen. Verder werd de klewang bestudeerd binnen het kader van de ontwikkeling van het blanke wapen in het algemeen. Een derde stap in de geschiedschrijving van de militaire klewang is een onlangs verschenen artikel van A.H. Kabbedijk. [5] Deze auteur behandelt vrijwel uitsluitend de Marechausseesabel van het KNIL. Zijn korte overzicht van achtereenvolgende modellen behoeft hier en daar weliswaar herziening, maar het historisch en psychologisch kader van het wapen is goed beschreven.

Terminologische problemen

Hierboven werd reeds vastgesteld dat de klewang niets van doen heeft met de Atjehse *gliweng*, maar het is wel zo dat de termen met elkaar verwant zijn. Het woord 'klewang' wordt al sinds de 17e eeuw in Nederlandse teksten aangetroffen en lijkt in het algemeen betrekking te hebben op elk Indonesisch blank bouwwapen. In vele publikaties sedert de 19e eeuw, hoofdzakelijk van etnografische of cultuurhistorische aard, waarin Indonesische wapens worden behandeld, kan men onder de auteurs echter de volgende consensus waarnemen. Onder 'klewang' verstaan zij een kort bouwwapen of hakmes met een zeer scherpe, nagenoeg rechte of zwak gebogen eensnijdende kling, die naar de punt toe breder wordt, alwaar zij schuin is afgesneden, '... evenals bij een scheermes'. Vaak bevindt zich de snede aan de buitenbocht. Het heft is in de meeste gevallen enigszins in tegengestelde richting van de kromming van de kling gebogen, waardoor het wapen een grote 'slag' heeft. De Atjehse blanke wapens vallen strikt genomen echter geen van alle onder deze groep. Twee ervan, de *sikin panjang* en de *peudeuëng*, hebben in feite sabelklingen. Een sabelkling is in beginsel gebogen, heeft één snede op de buitenbocht en is over de volle lengte nagenoeg even breed. Een derde Atjehs type heeft weliswaar net als de gangbare Indonesische klewangs een veel

breder punt, maar de snede ligt langs de binnenbocht. Kabbedijk noemt dit type de *olèè tjanggè gliwang* [6]; bij de tekeningen van verboden Atjehse wapens uit 1897, waarop dit type voorkomt, leest men de benaming *roedoes* (IMT 1897 II, na p.159). [7]

De term 'klewang' werd echter ook al vóór de invoering van de militaire klewang in 1898 gebezigd voor in Indonesië gebruikte Nederlands-Indische militaire bouwwapens, b.v. het kapmes. In een brief van 1868 vraagt het Ministerie van Koloniën aan de Inspecteur der Draagbare Wapenen inlichtingen '... omtrent eene door de Rijksambtenaren [Douane] te Rotterdam gedane aanhaling van zoogenaamde klewangs, [of] waarschijnlijk van kap- en zaagmessen sprake is', een vermoeden dat in de antwoordbrief wordt bevestigd. [8] Een ander veelzeggend voorbeeld van officieel gebruik van de term klewang voor een militair blank wapen is de sabel, die omstreeks 1832 voor de sappeurs van het KNIL werd ingevoerd. [9]

De situatie in Atjeh in het laatste kwart van de 19e eeuw tot de invoering van de Marechausseesabel in 1898

De eerder genoemde publikaties gaan alle in min of meerdere mate in op de situatie in het gewest Atjeh in het laatste kwart van de 19e eeuw en op de gevreesde klewangaanvallen van de Atjehers. Ook en vooral het *Indisch Militair Tijdschrift* uit die jaren staat er vol van. [10] Het volgende citaat mag verduidelijken hoe machteloos de Nederlandse militairen zich tegen de razendsnel gehanteerde Atjehse blanke wapens moeten hebben gevoeld: 'Iemand, die met dit wapen kan omgaan, maar vooral de Inlander, die de hanteering ervan uitmuntend verstaat, kan er, door den bijzonderen vorm, een zeer krachtigen houw mede toebrengen, welks uitwerking nog verhoogd wordt door de voortreffelijkheid van het staal. Een struik, ter dikte van een arm en van het hardste hout, valt met één slag. Om de echtheid van een klewang te bewijzen, wordt menigmaal een vingerdikke ijzeren stang met één houw doorgehakt, zonder dat men de minste beschadiging aan de kling kon opmerken en wat is een arm, een menschenhoofd in vergelijking met zulk eene stang [...] Voor een klewangaanval is onze soldaat, zowel Europeesche als Inlandsche, bevreesd [. . .]. De Inlandsche vijand is zich zeer goed bewust van de verslagenheid en de verwarring, die hij bij een aanval met de klewang teweegbrengt en tracht om die reden dan ook zoo spoedig mogelijk hiertoe over te gaan, wel wetende, dat hij in de verste verte niet opgewassen is tegen een vuurgevecht met onze troepen. De klewang is zijn wapen bij uitnemendheid bij overvallen.' (IMT 1889 II, 309).

Klachten over de in gebruik zijnde blanke wapens

Door de Nederlandse militairen ter plekke werden voortdurend klachten geuit over de blanke wapens die zij moesten hanteren. Vooral de infanterie, die het leeuwedeel van de gevechten leverde, kreeg volop de gelegenheid de deugdelijkheid van haar draagbare wapens te toetsen aan de praktijk. Uiteraard moeten wij in dit overzicht de handvuurwapens buiten beschouwing laten.

Wat de blanke wapens betreft moesten in de eerste plaats de Kapmessen (M.1862 en M.1878) het ontgelden. Eén schrijver oordeelde b.v. dat het kapmes als wapen in het gevecht zo goed als geen waarde had - de kling was te kort en het gevest bood nauwelijks bescherming aan de hand - en dat er betrekkelijk weinig slag in zat. Naar zijn zeggen hieven de Indische KNIL-soldaten te velde dit euvel gedeeltelijk op door '...het kapmes dikwijls de scherpte van een scheermes te geven'. Zijn aanbeveling luidde de kling langer te maken en '...den zoogenaamden klewangvorm' te geven, wat hij met een suggestieve tekening duidelijk maakt (IMT 1881 I, na p.25, pl.II fig.H).

Bijzonder heftige kritiek ondervond de *Infanterieofficierssabel* M.1852, die door één schrijver als volstrekt waardeloos werd beschouwd, want hij '... is te licht en te weinig solide [...] en rammelt als kinderspeelgoed. Hoe kan het ook anders, een berlijnsch zilveren schede, zoo dun als postpapier [...] voldoet op eene receptie uitmuntend, zij schittert, dat het een lust is om te zien, maar te velde is zij totaal onbruikbaar. Nog nooit zagen we een infanterie-officier op expeditie [patrouille] gaan met den model-sabel, [maar wel] met een sabel van solider confectie, steeds die, welke [qua lengte] tussen het infanterie- en kavalleriemodel liggend [en] niet te lang of te zwaar' is (IMT 1872, 167-168). Een andere auteur oordeelde dat de kling van de Infanterieofficierssabel '... niet krom genoeg om te houwen, [en] te krom om te steken' was en dat het gevest geen goede bescherming voor de hand bood (*idem* 1881 II, p.393). Dat ook de sterkte van de kling te wensen over liet, blijkt uit het verslag van een actie tijdens de Eerste Atjeh-expeditie op 10 april 1873. Een infanteriepeloton werd door een even onverhoedse als woeste klewang-overval verrast, waarbij al in de eerste seconden vier doden onder de militairen vielen alsmede enkele zwaargewonden. Twee Nederlanders, een luitenant De Stürler (eig. B.L.R. de Stürler de Frienisberg) en een sergeant, hielden stand, alhoewel zij gewond waren door klewanghouwen. Kort daarna zag de laatstgenoemde '... op enkele passen van zich den luitenant De Stürler, wiens sabel blijkbaar niet bestand [...] tegen de uitmuntende klingen, waarvan de klewangs vervaardigd zijn, [en] krom geslagen was' (*idem* 1889 I, p.586).

De Nederlands-Indische *Cavaleriesabel* M1846, afgeleid van zijn tegenhanger in Nederland, de M.1845, voldeed als vechtwapen in het algemeen nog het beste, al werd ook dit wapen bekritiseerd, zij het minder dan het kapmes en de infanterieofficierssabel. De voornaamste klacht was dat hij te zwaar was: veelzeggend noemden de cavaleristen in Indië hem "t Zwaard Gods". [11]

Zijn opvolger, de Nederlands-Indische *Cavaleriesabel* M.1875 [12] op zijn beurt verwant met de in Nederland gebruikte *Cavaleriesabel* M.1854, was volgens het oordeel van een officier, weliswaar '... reeds lichter dan het vroegere [model], doch vooral voor Inlanders, die zeer krachteloos in de armen zijn, vind ik haar nog veel te zwaar. Op 't exercitieterrein kan men dit dagelijks waarnemen'. (IMT 1880 II, 283-284). Beide sabels hadden stalen scheden. Hoewel deze scheden nuttig waren voor cavaleriegebruik aangezien ze tegen een stootje konden, waren zij natuurlijk nogal zwaar en hadden te lijden van het vochtige tropenklimaat. Vandaar dat er stemmen opgingen om de stalen scheden te laten vervangen door lederen; immers deze'... schitteren niet. Zij kleppen niet. Zij roesten niet. Zij zijn lichter en de klingen blijven daarom [sic] beter scherp'. Aldus de aanbeveling van een recensent van een in 1880 verschenen boek over tactiek (*idem* 1880 II, 653).

Het '... feit dat nagenoeg een ieder [officier] er eene zoogenaamde expeditiesabel op nahoudt, spreekt te duidelijk voor de weinige waarde der tegenwoordige sabel' (IMT 1881 II, 392). Op foto's genomen in Atjeh van KNIL-officieren uit de laatste twintig jaren der negentiende eeuw, kan men zowel N.I. cavaleriesabels M.1875, al dan niet verkort, als de *Nederlandse cavaleriesabel* M.1876 (later de Lange Sabel No. 1 genoemd) waarnemen. Af en toe ziet men toch ook nog de verguisde infanterieofficierssabel (afb. 1).

De in 1876 in het moederland ingevoerde cavaleriesabel was door zijn gevestkorf van plat veerstaal aanzienlijk lichter dan zijn voorganger de M.1854. Echter, de officiersversie van deze sabel had een nóg lichter en ook kleiner gevest, dat later zou worden overgenomen op de in 1898 ingevoerde Marechausseesabel van het KNIL. Kort nadat in Indië de cavaleriesabel van 1875 in gebruik was genomen hadden de op de oorlogspraktijk gerichte KNIL-officieren al gauw de veel grotere bruikbaarheid van dit nieuwste Nederlandse model in de gaten en

velen van hen schaften het zich privé aan om op patrouilles te gebruiken. In het *Beknopt Overzicht* van 1886-1887 werd melding gemaakt van een voorstel aan de regering om de Nederlandse cavaleriesabel M.1876, '... die thans reeds - ook zonder van model te zijn verklaard - door nagenoeg alle officieren van de bereden Wapens in Indie [sic] gedragen wordt' [13] in te voeren. Weliswaar werd dit voorstel aangenomen, maar de uitvoering ervan liet tot 1895 op zich wachten. In dat jaar werd de sabel voor alle officieren in Nederlands-Indië, inclusief die van de infanterie, officieel werd ingevoerd. [14] Wij stellen daarom voor deze sabel de *N.I. Officiers-sabel* M.1895 te noemen.

Het is duidelijk dat er behoefte was aan een nieuw blank wapen voor gebruik te velde, waarin alle nadelen van de bestaande modellen waren opgeheven. Wel was het evident dat men niet de cavalerie en de infanterie met eenzelfde eenheidsmodel kon uitrusten: een infanteriesabel moest kort zijn en een cavaleriesabel lang. Aangezien het in 1890 opgerichte Korps Marechaussee vrijwel voortdurend als infanterie in actie was met de Atjehse tegenstanders, lag het voor de hand dat men nieuwe infanteriewapens eerst bij dat korps uittestte.

Het 'Korps Marechaussee in Atjeh en Onderhoorigheden'

De toestand in Atjeh in de jaren tachtig van de 19e eeuw was zodanig explosief geworden dat het koloniale leger naar nieuwe methoden moest omzien om de, naar een toenmalige schatting, 8.000 trotse en vrijheidslievende Atjehse strijders te verslaan. Van april 1873 t/m juli 1891 waren in Atjeh niet minder dan 235 officieren en 6.039 manschappen van het KNIL gesneuveld (IMT 1897 II, 158). De legertop kreeg langzamerhand in de gaten dat het bestrijden van de guerrilla uitsluitend door de krijgsmacht geen soelaas bood en dat voor de onderdrukking ervan '... de aanwezigheid van eene sterke, beproefde, geoefende en militair georganiseerde en gedisciplineerde politie eene noodzakelijkheid' was (*idem* 1897 II, 494).

In 1890 werd het *Korps Marechaussee in Atjeh en Onderhoorigheden* opgericht, een buiten de formatie van het KNIL vallende militaire organisatie. [15] Men hoopte de vijand d.m.v. een *contre-guerrilla* te bestrijden. Het korps werd verdeeld in 12 brigades, elk gecommandeerd door een Europees sergeant, en onder deze een sergeant, een korporaal en 15 manschappen, allen niet-Europees. De laatstgenoemden waren grotendeels Ambonezen en andere inlanders, gerecruteerd onder het motto 'it takes a Russian to beat a Russian'. In tegenstelling tot wat vele publicaties vermelden, schijnen bij de marechaussee nooit Atjehers te hebben gediend. [16] De inheemse manschappen onder de Marechaussees waren echter wel bewapend met Atjehse slagwapens, zoals gebruikelijk algemeen 'klewang' genoemd, en met een Atjehs dolkmes, de *rentjong* of *reuntjong*. De Europese officieren bij het korps droegen te velde sabels van eigen keuze, evenals de overige KNIL-officieren in Atjeh. Over het aantal bij het korps gedetacheerde officieren moet men zich geen al te grote voorstellingen maken. Bij de oprichting in 1890 bestond dat uit één kapitein en drie luitenants. Naderhand werd het korps aanzienlijk uitgebreid, o.a. in 1892, 1897 en 1899.

De klewang-voormodellen: Atjehse klingen met Nederlandse gevesten

Over de feitelijke overwegingen die in 1898 leidden tot invoering van de militaire klewang, de *Marechausseesabel*, weten wij alleen het weinige dat in de, hun naam alleszins eer aandoende, *Beknopte Overzichten* van die jaren tot ons is gekomen. Daaruit blijkt dat men ook van officiële zijde serieus heeft geprobeerd, oorspronkelijke Atjehse blanke wapens te militariseren door de klingen in Europese gevesten, n.l. die van de N.I. cavaleriesabels van de modellen 1846 en 1875, te monteren. 'Tot in het begin van het verslagjaar', aldus het *B.O.* van 1897, 'waren de Maréchaussées te Atjeh bewapend met een klewang, vervaardigd van een stalen kling, afkomstig van een partij aangehaalde Atjehse wapens, welke van een gevest voor Cav.sabels werd voorzien' (p.66-67).

Tot dusverre is ons slechts één klewang onder ogen gekomen die aan deze beschrijving voldoet. Dit wapen (afb.2) heeft het gevest van de N.I.Cavaleriesabel M.1875 en een Atjehse kling van het type *tarabadjoi*; zoals de benaming luidt op de eerder genoemde lijst en afbeeldingen van verboden Atjehse wapens in het *IMT* van 1897. [17] Deze 70,8 cm lange en dikke kling heeft zijn grootste gewicht bij de punt en de lezer kan zich voorstellen dat het wapen een enorme slag had. Er kon alleen niet mee gestoken worden en ook was het vrijwel rechte sabelgevest niet geschikt genoeg om de slag ten volle uit te buiten. Daarom bleef deze sabel wapentechnisch gezien toch een improvisatie.

Het ligt voor de hand dat dit niet zo kon blijven. Immers, de Atjehse blanke wapens waren onderling toch te verschillend om het gewenste eenvormig militair geheel te krijgen. Niet vergeten mag worden dat deze wapens stuk voor stuk met de hand waren gesmeed. Alleen machinale produktie in blanke-wapenfabrieken kon de gewenste uniformiteit, d.w.z. gelijkheid van samenstelling en kwaliteit van het staal, maar ook eenvormigheid in gebruik, exercitie, tactiek, onderhoud en uiterlijk, verzekeren. Ook het feit dat Atjehse blanke wapens zelden in scheden werden bewaard, doch traditioneel ontbloot en in de hand werden gedragen [18], was onpraktisch en ook qua verschijningsbeeld onaanvaardbaar voor een militair. Vooral de klingvormen van de Atjehse wapentypen waren onderling zeer verschillend en sommige zodanig gevormd dat er zelfs moeilijk een passende schede voor gemaakt zou kunnen worden, b.v. voor klingen die naar de punt toe breder werden. Tenslotte zou ook het individueel-ambachtelijke karakter van de Atjehse zwaardsmeden een beperkende factor hebben gevormd indien men bestellingen had willen plaatsen van meerdere aantallen gelijksoortige wapens.

De klewang-voormodellen: Javaanse kling en Nederlandse gevesten

Ondanks de genoemde nadelen besloten de autoriteiten in Atjeh ook een tweede serie klewangklingen bij inlandse zwaardsmeden te laten maken. Alleen niet meer in Atjeh, maar in het Javaanse Tjikeroeh, een plaats waar van oudsher veel blanke wapens werden gemaakt en waar men dus grotere series gelijksoortige wapens kon verwachten. 'Toen de voorraad dier [Atjehse] kling', schrijft het vorengenoemd *B.O.*, 'niet meer voldoende was, om in de bewapening bij uitbreiding van het korps te voorzien, werden er kling door eenen Soendaneesch wapensmid vervaardigd, welke alleszins voldeden'. (p.66) Een interessante passage dienaangaande in het boek van Du Croo, *Marechaussee in Atjeh*, luidt: '... de Atjehse wapens verdwenen en werden vervangen, eerst door in de Preangerregentschappen op Java (Tjikeroeh) door inlandse smeden vervaardigde klewangs (de z.g. Haantjes Klewang naar een daarop voorkomend merk van den wapensmid) en daarna door de in Nederland aan de Hembrug vervaardigde klewangs, die later in het gehele leger in N.I. gebruikt werden'. [19]

Voorzover ons bekend is tot dusverre niemand erin geslaagd zo'n 'Haantjes klewang' te vinden. Het Legermuseum heeft echter wel een klewang in zijn collectie die tot de hier besproken serie kan behoren, al ontbreekt een 'haantjesmerk' (afb. 3). De gebogen kling is op de rug nabij de punt iets uitgehold en wel zodanig dat men daarin met enige goede wil de punt van de latere Marechausseesabel kan herkennen.

Alvorens in te gaan op het eerste officiële model van de Marechausseesabel van 1898, verdient deze puntvorm nadere toelichting.

De snavelpunt van de kling van de Marechausseesabel

Zoals men op afb.7 kan zien is de klingpunt van de Marechausseesabel van 1898 op de klingrug 5 cm boogvormig uitgesneden, om exact te zijn 5,2 cm, zodat hij bijna precies in het

midden van de klingbreedte ligt. De snede sluit daar in een flauwe bocht op aan. Om de punt tweesnijdend te maken is de uitholling scherp geslepen.

Waar komt deze puntvorm vandaan? Een gebogen sabelkling heeft in beginsel een asymmetrische éénsnijdende punt omdat de snede moet aansluiten op de - doorgaans platte - klingrug. Met zo'n asymmetrische punt kon echter niet of nauwelijks gestoken worden. Daarom veranderde men bij vele sabelklingen sinds de 16e eeuw de punt zodanig dat hij van een zgn. rugscherp werd voorzien, waaraan allerlei vormen werden gegeven. Bij een van deze vormen liet men het onderind van de kling vrijwel recht verlopen en eindigen in een tweesnijdende symmetrische punt. Men kon daarmee weliswaar beter steken, maar het bleef behelpen, immers om echt gericht te kunnen steken moet een wapen een volkomen rechte kling hebben.

De Nederlandse cavaleriesabels van de achtereenvolgende modellen M.1845, M.1854, M.1875 en M.1896 hadden aan hun gebogen klingen de zojuist beschreven symmetrische punt, terwijl hun Indische tegenhangers, de cavaleriesabels M.1846 en M.1875, veel consequenter voor een typisch cavalerie-bouwwapen, een asymmetrische eensnijdende punt hadden. De N.I. Cavaleriesabel M.1904 week af van dit beginsel en zou de punt van de Marechausseesabel krijgen.

Zoals eerder gezegd lag de punt van de Marechausseesabel in het midden van de klingbreedte. Echter, door de boogvormige rugsede bleef hij zelf óók asymmetrisch, waardoor een punt ontstond die men in de historische wapenkunde 'snavelvormig' noemt. [20] Görlitz en Janse spreken in dit verband romantisch van een nagelvormige punt, n.l. die '... als het ware de vorm van de tiggernagel' [21] heeft. Historische voorbeelden van de snavelpunt zijn niet moeilijk aantoonbaar. [22] Ook op ten minste twee vroegere Nederlands-Indische blanke-wapenmodellen zat al een snavelpunt. De vrijwel onbekende N.I. Artillerieabel M.1839, die weliswaar nooit definitief is aangenomen, maar wel in een kleine proefserie is ingevoerd, had er een. Deze serie werd later iets gewijzigd en één sabel daarvan, óók met een snavelpunt, bevindt zich in het Legermuseum (reg. 010237). Interessant is de redengeving voor deze punt, verwoord in een brief van 8 aug. 1839 van de bevelhebber van het Indisch Leger: de '... boogvormige uitsnijding der punt, aan de achterzijde, [dient] om dezelve geschikt te maken tot het steken van gaten in riemen'. [23] Wij betwijfelen echter of de latere Marechausseesabel om dezelfde reden van deze punt werd voorzien.

Het is thans niet meer vast te stellen of de genoemde voormodel-klewang met de Tjikeroehkling in het Legermuseum (afb. 3) door de desbetreffende wapensmid op (wat onwaarschijnlijk is) diens eigen initiatief is voorzien van een snavelpunt, of dat de punt in opdracht van de besteller deze vorm heeft gekregen of door naderhand slijpen zo is ontstaan. De eerdere verwijzing naar de historische voorbeelden heeft in ieder geval tot doel de lezer duidelijk te maken dat de snavelpunt zeker niet in Indië kan zijn uitgevonden, wat niet wegneemt dat hij van daaruit wel als eis kan zijn gesteld.

De Marechausseesabel M.1898

Het *B.O.* van 1897 rept nog van een derde soort sabel: 'Bij eene tweede uitbreiding van het korps *Maréchaussées* in het afgelopen jaar was de voorraad gevesten voor Cav.sabels niet voldoende, om de opnieuw benoogdigde [sic] klewangs (120 stuks) samen te stellen. Daar er bovendien toen bij de Inspectie der Draagbare Wapenen [I.D.W.] proeven aanhangig waren, om de bedoelde klewangs van lichtere gevesten te voorzien, waardoor de klewangs lichter werd [en], en het zwaartepunt meer naar voren kwam te liggen, werd besloten om deze

gevesten, bij wijze van proef, bij het onderwerpelijk korps in te voeren. De uitslag van de beproeving der onderwerpelijke klewangs zal in een volgend Verslag worden vermeld'. (p.66)

Hieruit kan men afleiden, dat de bovengenoemde voormodel-klewangs in Atjeh en in Tjikeroeh zijn samengesteld en dat onafhankelijk daarvan bij de I.D.W., destijds gevestigd in Soerabaja op Java, nieuwe gevesten werden beproefd. Over de klingen wordt niet gerept. En passant zij hier vermeld dat nog steeds van 'klewang', maar in 1898 voor het eerst van 'marechaussesabel' wordt gesproken.

Het *B.O.* van 1898 wijdde een hoofdstukje aan de nieuwe sabel onder de titel *Maréchaussée sabels*: 'De uitslag van de beproeving der klewangs bij het korps Maréchaussée [. . .] leidde tot de invoering van eene sabel, welke is voorzien van een gevest van de gedaante als dat van de officierssabels, doch waarvan de stootplaat aan de zijde van het lichaam ter voorkoming van hinderlijke drukking op de heup voor een gedeelte is weggenomen. Bedoelde sabel [. . .] weegt 0.180 K.G. lichter dan de van een gevest tot Cav.sabels voorziene klewang, en wordt in eene lederen scheede aan een schoen en gordel bevestigd, bij het dragen van patroontasschen boven de atilla en in alle andere gevallen daaronder'. (p.67)

De N.I.officierssabel M.1895 had aan de binnenzijde der gevestkorf een extra beugel, die bij de vorengenoemde draagwijze aan de koppel hinderlijk in de zij van de drager zou steken. Niettemin zijn ons ten minste twee klewangs bekend die voorzien zijn van volledige gevestkorven. Eén ervan, toebehorende aan een kapitein J. Breemouer, heeft een compleet gevest van de Nederlandse cavaleriesabel M.1876, het zware manschappenmodel daarvan, doch uitgerust met een greep van haaiehuid zoals men meestal op officierssabels aantreft. [24] De andere heeft de lichtere korf van het officiersmodel M.1876, ook in complete dus niet afgezaagde toestand. Toegegeven, deze volledige gevesten boden meer bescherming dan het aangepaste gevest van de Marechaussesabel, dat de vingers en vooral de duim onbeschermd liet.

Een tekening uit het *B.O.* van 1898 drukken wij hierbij af (afb. 4). Het gevest is te wijd getekend en ook de kling heeft een verkeerde vorm. Gelet op deze onvolkomenheden omvat deze tekening niet meer en niet minder dan de in beeld gebrachte veranderingen en is zeker niet te beschouwen als maatschets.

De hoofdkenmerken van de Marechaussesabel M.1898, die met zijn opvolgers in KNIL-publikaties van dat tijdstip af praktisch uitsluitend 'Sabel Marechaussee' wordt genoemd [25], zijn te zien resp. vermeld bij afb. 6 en 7.

Voor een uitgebreide beschrijving met commentaar op dit en de volgende modellen verwijzen wij korthedshalve naar de nog te publiceren catalogus. Niet onvermeld mag hier echter blijven dat alle Marechaussesabels M.1898 werden geleverd door Duitse blanke-wapenfabrikanten, die in de catalogus nader genoemd zullen worden. De scheden zijn vermoedelijk in Nederlands-Indië aangemaakt, hetgeen door aangetroffen stempels lijkt te worden bevestigd.

De Marechaussesabel M.1905

In 1904-1905 kwam de produktie van Marechaussesabel in de Artillerie Inrichtingen (A.I.) aan de Hembrug op gang. In hoeverre de Hembrugproduktie in de behoefte kon voorzien en hoe lang nog import uit Solingen nodig was, kunnen wij in dit stadium nog niet met zekerheid zeggen. Deze wapenfabriek, die in de jaren 1897-1899 naar de Hembrug was gekomen, ging er prat op dat haar klingen de vergelijking met de Solingse produkten goed konden doorstaan: 'Ook de aanmaak van klewangs voor het Indische en later ook voor het Nederlandsche leger

was een succes [..] Het eigen product stond in geenerlei opzicht ten achter bij het geroemde Solingsche fabrikaat. Integendeel is juist gebleken, dat onze klingen, wat nauwkeurigheid van afwerking en weerstand tegen buig- en slagproeven aangaat, beter zijn dan die uit Solingen verkregen. De verwachting, dat men in Holland wel nooit het harden van klingen zou leeren - in Solingen zijn de fabrikanten te dien opzichte geheel overgeleverd aan de genade van het hardersgilde - is dan ook geheel beschaamd geworden'. [26] Voor de door de A.I. gebruikte klingstempels verwijzen wij naar de afzonderlijke beschrijvingen in de catalogus. Een speciaal toestel voor de genoemde buigproeven alsmede de mallen met de exacte toleranties van de klingen staan op tekeningen in het A.I.archief. [27]

Wij zullen met model dat nu door de A.I. werd geproduceerd, alsmede de naar dezelfde specificaties vervaardigde Duitse produkten, de *Marechausseesabel M1905* noemen. Voor het uiterlijk van dit model en een korte beschrijving, (zie afb. 8).

De Marechausseesabel beviel goed, zodat in 1905 werd besloten de gehele infanterie van het KNIL daarmee uit te rusten (*B.O.* van 1905). [28] Van dat moment af werd de modelaanduiding Marechausseesabel (of Sabel Marechaussee) tot type-aanduiding van het wapen, want hij hield ook buiten het Korps Marechaussee deze benaming.

Marechausseesabel M.1911

Aangezien de M.1911 tot 1940, theoretisch zelfs tot op de huidige dag (n.l. bij het Regiment Van Heutsz, dat de tradities van het KNIL bewaart) in gebruik zou blijven, kunnen in dat tijdvak diverse detailwijzigingen worden geboekstaafd, waarvan een aantal zelfs een nieuwe modelaanduiding zou rechtvaardigen. In de eerste plaats valt op dat het fabrieksstempel HEMBRUG niet altijd voorkomt, maar daaraan is nog geen bepaald tijdvak te koppelen. Het is evenwel onzeker waar de desbetreffende klingen dan wel gemaakt zouden kunnen zijn. Mogelijk hebben de Duitse fabrikanten, die vermoedelijk tot aan de Eerste Wereldoorlog doorgingen met het produceren van Marechausseesabels voor het KNIL, naast de door hen gestempelde exemplaren ook ongesignde partijen afgeleverd.

De belangrijkste wijziging van de M.1911 (afb. 10) ten opzichte van zijn voorgangers was de nieuwe greep. Net als bij het kapmes had men de angel van de kling plat gehouden en de volle breedte van de kling gegeven en daartegen twee gladde notehouten greepplaten vastgeklonken.

'De wenschelijkheid is geuit om de klingen der Mar.Sabels scherper te slijpen. Hiertoe is, voor wat betreft de bij het [KNIL-]leger in gebruik zijnde wapens, overgegaan', meldt het *B.O.* van 1927 (p.21). Wij mogen aannemen dat de sabels in gebruik bij de Marechaussee zelf al sinds 1898 scherp geslepen klingen hadden. Het is niet bekend wanneer de breedte van de snede voor het eerst 11,5 mm wordt, maar op een tekening van 1928 in het archief van de Artillerie Inrichtingen, genaamd *Sabel Marechaussee O.I. / aanmaak 27* staat dat deze sabel zowel een snede van 5 als van 11,5 mm kan hebben, maar dat was '... bij bestelling op te geven'. [29] Hierbij zij opgemerkt dat het merendeel van de militaire klewangs die men thans in collecties aantreft ongeacht het model een snedebreedte van 11,5 mm heeft. Voor een overzicht van de officieel aangehouden breedtes alsmede de vormen der klingpunten verwijzen wij naar de te publiceren catalogus.

Wat de schede van de M.1911 betreft, kan men aan de tekening van afb.10 zien dat de onderband iets langer was geworden [30], en die met vier in plaats van twee krammen ook beter bevestigd zat. Toch bleek allengs dat ook deze verlengde onderband niet voldeed. Dat

resulteerde in een nog langere onderband, die in 1932 werd ingevoerd. Het *B.O. 1931-1932* lichtte deze wijziging als volgt toe: 'Door de scheeden voor Mansabels te voorzien van een langeren onderband, zal het groote verbruik aan scheeden belangrijk dalen'. (p.58) Wat de nieuwigheid van het ahangriempje aan de mondingsband betreft, berichten de verslagen sinds 1909 over proeven in Atjeh met drie verschillende bevestigingen aan de drager, n.l. met een apart riempje, een gesp of een knopje, waarbij het knopje het beste voldeed. Op het model 1911 verscheen ook een messing klemveer die om de rechterraand van de mondingsband heen gebogen en op elke zijde met twee klinknagels van hetzelfde materiaal bevestigd was. Ook deze klemveren waren sinds 1909 op Marechausseesabels in Atjeh beproefd, waarbij 20 scheden van een lange veer en 20 van een korte waren voorzien. Het *B.O.* van 1911 meldde dat de scheden in het vervolg van de lange klemveer zouden worden voorzien. (p.57)

Het zal duidelijk zijn dat men een militaire klewang niet mag bestemmen op grond van zijn schede, omdat deze vaak vervangen werd door een nieuwer exemplaar. Door de frequente patrouilles, vaak in zeer moeilijk begaanbaar terrein, leden scheden snel schade en waren op zijn best aan voortdurende slijtage onderhevig: 'Schede kapot, vervangen door [een] andere. Zo ging het met de hele klewang. Het is heel zelden dat een klewang voor 100% origineel is', aldus het relaas van een oud-KNIL-soldaat: 'Als de klewangs uitgereikt werden aan de soldaten begon de ellende voor de officieren. Iedere, hoofdzakelijk inlandse, soldaat, begon te slijpen en te vijlen aan die dingen [. . .] Korter of langer gemaakt, soms wat verbreed aan de punt of een V-vormige punt eraan geslepen. Gewoon zoals hij 'lekker' in de hand lag. Waar een blanke soldaat met de klewang stond te hakken en te maaïen, hoefde de inlandse soldaat slechts met een geofende polsbeweging een draaiende beweging te maken om een veel groter effect te sorteren. Geoefend werd eerst op pisangstammen, later op houten palen. Als er inspectie was van de klewang kwam er een grote rariteitenverzameling uit de scheden. Deze laatste waren wel uniform gebleven. Alles werd dan afgekeurd, ingeleverd en nieuwe klewangs werden uitgereikt. Dan volgde weer hetzelfde gangetje. Uiteindelijk werden er zoveel klewangs van elkaar en meestal gesneuvelden gejat dat bijna iedere soldaat een nieuwe klewang had voor inspectie en één voor het gevecht, en één schede. Ook werden veel klewangs verloren of verzopen [voor jenever verkocht] door de blanke zoals dat heette...'. [31]

Toch werden bepaalde afwijkingen door de autoriteiten door de vingers gezien: ' . . . De Mansabels, welke in de Buitengewesten op patrouillediensten worden gebruikt, behoeven niet aan de vastgestelde breedte- en diktemaat te voldoen. Zij worden, zoolang de lengte van de kling niet korter is dan 56 cm., ook om andere redenen niet afgekeurd, alvorens de gebruiker zelf zijn wapen voor afkeuring in aanmerking brengt, dan wel indien de troepencommandant zulks noodig oordeelt. [. . .] Bij inlevering en oplegging moet uiteraard weder met de normale eischep worden rekening gehouden'. [32]

Ook het gebruik van de klewang als kapmes op patrouilles had schade tot gevolg en leidde tot het navolgend verwijtend commentaar plus een aanbeveling in het *B.O.* van 1931-1932: 'Aan den eisch dat de Sabel Mar. zoowel op de buitengewesten als op Java zoowel voor gevechtswapen als voor licht kapwerk moet dienen, wordt in de praktijk wel voldaan, doch niet zonder een hoog verbruik aan sabels en klingen. Voor de daarvoor in aanmerking komende pionierwerkzaamheden moet waar en wanneer mogelijk gebruik worden gemaakt van het kapmes'. (p.58)

De Marechausseesabel tijdens de Tweede Wereldoorlog

Tot mei 1940 was Nederlands-Indië voor de aanschaf van haar defensiematerieel praktisch volledig afhankelijk van het moederland. Deze aanschaf was gebaseerd op de

Defensiegrondslagen van Nederlands-Indië van 1927. Onder invloed van de economische crisis van de jaren twintig moest het KNIL met een paar duizend man ingekrompen worden en er was geen geld meer om verouderde wapens te vervangen door moderne. Al het benodigde staal moest in Nederlands-Indië geïmporteerd worden. Machinefabrieken die met geïmporteerd staal op grote schaal wapens konden vervaardigen, waren er niet. [33]

In een interessant artikel van Kabbedijk over de geschiedenis en de ontwikkeling van het in Indië gevestigde industrieel-militair complex, bekend onder de verzamelnaam Artillerie Inrichtingen, heeft hij het o.a. over de Artillerie Constructie Winkel te Soerabaja, een wapenfabriek annex -werkplaats, die in eerste instantie artilleriesmateriaal (lees: allerlei krijgsbehoeften) produceerde, beproefde, wijzigde en herstelde. In 1918 besloot de Indische regering de A.C.W. over te brengen naar Bandoeng en aldaar gemoderniseerde werkplaatsen en beproevingslokaliteiten op te zetten. In verband met de toename van de internationale spanningen in de tweede helft van de jaren dertig nam de regering het besluit het KNIL uit te breiden en te moderniseren. Uiteraard bracht dit voor de A.C.W. veranderingen met zich mee van het onderhoud en de fabricage van onderdelen. Een ander onderdeel van de Artillerie Inrichtingen was de Werkplaats Draagbare Wapenen (W.D.W.). Het maken van volledige wapens is nooit de taak geweest van de W.D.W., maar zij moest wel herstelwerkzaamheden, soms zeer ingrijpende, kunnen uitvoeren. Sinds 1937 veranderde de taakstelling en werd deze legerwerkplaats in twee afdelingen gesplitst, waarvan één wapenonderdelen ging produceren, hetgeen zo doorging tot het tijdstip van de capitulatie in maart 1942. [34]

De Marechausseesabel M.1940

Nadat Nederland op 15 mei 1940 gecapituleerd had, was het uiteraard niet langer mogelijk defensiematerieel uit het moederland te krijgen. In het Duitse blankewapencentrum Solingen konden evenmin bestellingen worden geplaatst. Natuurlijk zal men enige tijd gebruik hebben kunnen maken van nog aanwezige vroeger in Nederland geproduceerde onderdelen zoals gevestkorven en klingens, maar ook deze bron zou vanzelfsprekend vroeg of laat opdrogen. Dit proces werd nog versneld door de veel grotere behoefte aan wapens sinds de mobilisatie van Nederlands-Indië, aangezien er nieuwe infanterie-eenheden en vrijwilligerskorpsen, sinds 1941 o.m. stads- en landwachten, werden opgericht. Al deze formaties werden met Marechausseekarabijnen en -sabels bewapend (*IMT* 1941 nr.1, 53-56).

Een maatschets en een korte beschrijving van deze bij de A.C.W. gemaakte marechausseesabel, die wij hier het model M.1940 zullen noemen, is te zien in afb. 11.

Bestellingen in Amerika

De schok die de capitulatie van het moederland in Nederlands-Indië teweegbracht, en het besef dat Nederland als bron van wapenleveranties definitief van de baan was, komt duidelijk tot uiting in een paniektelegram ontvangen op 18 mei 1940 van de Legercommandant te Bandoeng aan de directeur van de 'Royal Nederlands Purchasing Commission' (NPC) in New York. Daarin wordt gevraagd om prijs en levertijd van grote hoeveelheden wapens w.o. '... urgente artikelen' [sic] als niet minder dan:

'... drienuidduizend karabijnen zevenkommazeven millimeter [. . .] en zelfde aantal klewangs'. [35] *Dertigduizend* klewangs, het staat er echt.

Al in september 1939, direct na het begin van de mobilisatie in het moederland, had zich in New York de vorengenoemde commissie gevestigd, die machinerieën, grondstoffen en ander materieel, w.o. ook wapens en wapenonderdelen, leverde aan de wapenindustrie in Nederland en de koloniën, in opdracht van en gecoördineerd door het hoofdkantoor van de Artillerie-Inrichtingen (ARTINRI) te Den Haag. [36] De NPC overkoepelde na begin 1941 ook twee

andere tot dan toe min of meer onafhankelijk van elkaar in Amerika opererende militaire aankoopcommissies w.o. de 'Royal Netherlands Indies Ordnance Commission' (RNIOC) van het KNIL en de 'Royal Netherlands Navy Purchasing Commission' van de Koninklijke marine.

De traditionele wapenexporterende landen in Europa, Engeland en Duitsland, bevonden zich in oorlog. Duitsland was nu de vijand. Voor Engeland, dat praktisch alleen stond en elk wapen voor zichzelf nodig had, had Nederlands-Indië geen prioriteit, te meer daar dat zich (nog) niet in oorlog bevond. De Verenigde Staten waren nog neutraal, ofschoon zij sinds begin 1941 in toenemende mate betrokken raakten bij wapenleveranties aan Engeland, Nationalistisch China, Griekenland en hun eigen strijdkrachten, waar langzamerhand een herbewapening op gang kwam. Daarom werd het in de loop van 1941 voor Nederlands-Indië steeds moeilijker om wapens te verwerven in het 'Arsenal of Democracy'. Tot het begin van de Japanse bezetting lukte het de NPC minder dan 25% van wat was besteld (en al betaald), nog naar Indië te krijgen. [37]

Amerikaanse klewangs

Behalve Nederland en Nederlands-Indië waren de Verenigde Staten het enige andere land ter wereld dat *een klewang in de bewapening voerde*, genaamd de *Naval Cutlass Model 1917*, waarvan de productie in de lente van 1918 op gang was gekomen. Dat wapen was bedoeld als entersabel en het werd kennelijk door de U.S. Navy zelf gemaakt, aldus de bekende Amerikaanse wapenhistoricus Harold Peterson, omdat de Ames Sword Company, destijds nog als enige blanke-wapenfabriek overgebleven, '... was not interested'. [38] De Naval Cutlass M.1917 onderscheidde zich van de Marechausseesabel M.1911 hoofdzakelijk door zijn gevestkorf. Net als bij klassieke entersabels was deze dicht d.w.z. had geen uitsparingen. Verder waren de greeplaten kruislings gegroefd en gezwart. Op de buitenzijde van de klinghiel stond in grote letters 'U.S.N.' gestempeld. De snavelpunt had een iets stomper profiel omdat de bocht van de snede vrij plotseling verliep. De schede had een geblauwde ijzeren onderband.

Het is niet al te dierst om te veronderstellen dat deze Amerikaanse klewang de Marechausseesabel M.1911 tot voorbeeld heeft gehad. Het initiatief tot invoering van een klewangachtige sabel bij de U.S.Navy kan heel goed van de Solingse fabrikanten zijn uitgegaan; voorbeelden van soortgelijke 'private ventures' zijn er te over. Peterson wees echter ook op het bestaan van een 'Variant of the Naval Cutlass, Model 1917, opmerkend: 'The history of these weapons is not known. They are not marked as the standard model [de M.1917] is and there are no documents concerning them in the Naval Records Section of the National Archives. Many of them were sold as surplus after World War II, and some found their way to Indonesia where they were used in the internal struggle of the island[s]'. [39] Robert Rankin, auteur van een in 1972 verschenen boek over blanke en vuurwapens van de Amerikaanse marine, noemt eveneens dit wapen, '... specimens of which are often available on the collectors' market in near mint condition'. [40] In 1975 publiceerde Carter Rila wat mag worden beschouwd als het meest gedegen artikel over de 'Cutlass Variant of W.W.II'. [41] De foto's die zowel Peterson als Rila bij hun teksten publiceren blijken Marechausseesabels van het KNIL af te beelden! Rila vond archiefmateriaal waarin correspondentie opgenomen was tussen de New York Navy Yard en het Bureau of Ordnance (BuOrd) van de U.S.Navy, waaruit het volgende blijkt: (1) Begin 1941 werd besloten om in dienst gestelde nieuwe schepen uit te rusten met de Naval Cutlass M.1917, maar BuOrd die hiervoor verantwoordelijk was kon nergens tekeningen of technische specificaties van dit wapen vinden. Desgevraagd bevestigde New York in een brief

van 14 april 1941 dat zulke specificaties nooit waren opgesteld en dat in plaats daarvan originele exemplaren naar een aantal mogelijke fabrikanten waren opgezonden.

(2) De Lilley-Ames Company in Columbus, Ohio (sinds 1927 de opvolger van Ames), bleek de enige fabriek in de Verenigde Staten die nog sabels kon maken en in de maanden juni t/m augustus 1941 waren totaal 2.958 cutlasses M.1917 en de bijbehorende scheden bij de fabriek besteld.

(3) In september 1941 was echter gebleken dat Lilley-Ames slechts 170 cutlasses M.1917 kon leveren, kennelijk uit nog aanwezige voorraden, maar dat zij bezig waren met de produktie van een '... weapon which differs only slightly from the Navy cutlass'. De U.S.Navy oordeelde aan de hand van een haar toegezonden exemplaar dat de andere cutlass zo weinig afweek van de M.1917, dat men hem kon accepteren, maar dan moest wel '... the handle [. . .] be stained black, instead of being left plain unfinished wood, and the reverse of the frog [sabeldrager] should be dyed black, instead of being left plain leather'. [42] In een brief van 10 oktober 1941 bleek men het ook eens geworden om de schede van het andere wapen voor de U.S.Navy te accepteren. Een jaar daarna, in een brief van 7 okt.1942, meldde New York dat de leverantie van de 2.958 cutlasses (Rila vermeldt abusievelijk een getal van 2.938) voltooid en betaald was. In zijn artikel stelt Rila terecht de vraag waarom en voor wie Lilley-Ames bezig was een wapen te produceren, dat '... differs only slightly from the Navy cutlass'.

En nu de KNIL-kant van dit verhaal. Aan de hand van getelegrafeerde verschepingsdocumenten in het A.I.-archief [43] zijn wij de volgende aantallen uit Amerika geleverde klewangs tegengekomen:

(1) 20 okt.1941: Bestemming: Legercommandant te Bandoeng: 'eennegenvijfnul (1950) klewangs, verscheept [met het SS] Noordam';

(2) 5 dec.1941: Bestemming: Batavia: '1 Box containing 500 sabre blades Supplied by: VINCE Fencing Equipment Inc. 767 Broadway, New York. Eisch No.TEL.17/40, Invoice No.11277 dated November 21, 1941', verscheept met het SS 'Kota Gedeh';

(3) 15 jan.1942: Bestemming: Batavia: '1 box containing 500 sabres Supplied by: VINCE [als hierboven] Your Order TF No.1 TEL.17/40, Invoice No.11399 of January 8th, 1942", verscheept met het SS 'Tabian'. [44]

Dat komt neer op een totaal van 2.950 klewangs, want dat onder 'sabres' klewangs moet worden verstaan is af te leiden uit het bestaan in Nederlandse collecties van ten minste vier uit Amerika afkomstige Marechausseesabels gemerkt VINCE op de kling (o.a. reg.017567 in het Legermuseum).

De grote overeenkomst in de aantallen, afkomstig uit twee verschillende archieven, kan puur toeval zijn. Wij kunnen ons echter niet aan de indruk onttrekken dat de 2.958 klewangs die Lilley-Ames in 1941 in produktie hadden deel uitmaakten van de grote order van het KNIL van 17/18 mei 1940 waarvan er dus nog op tijd 2.950 naar Indië zijn verscheept. De eerder genoemde RNIOC kan deze wapens ook rechtstreeks bij de New York Navy Yard besteld hebben of deze dienst hebben verzocht bij de bestelling te bemiddelen. Het is overigens twijfelachtig dat Lilley-Ames, geïnvolveerd als deze fabriek was met de aflevering van de zeer grote order van KNIL-klewangs, tegelijkertijd enkele duizenden van deze wapens voor de Amerikaanse marine kon maken.

Het is nog niet mogelijk een verklaring te geven voor wie de klewangs oorspronkelijk bestemd waren die tijdens de oorlog in de Pacific opdoken, na W.O.II op Nieuw Guinea werden aangetroffen en door de Amerikanen zelfs nog in de oorlog in Korea zijn gebruikt (in de aparte publicatie zullen wij daarvan enkele voorbeelden geven).

Het kan zijn dat er nog meer klewangs voor het KNIL zijn geproduceerd, maar grote hoeveelheden kunnen dat niet geweest zijn. Na de val van Java op 7 maart 1942 besloot het Amerikaanse War Production Board de bestellingen voor Nederlands-Indië een lagere prioriteit te geven en berichtte dit aan alle fabrikanten. [45] Formeel waren bestellingen van de NPC hiervan uitgesloten, maar geen der fabrikanten hield daar rekening mee en waarschijnlijk gold dat ook voor Lilley-Ames. Waarschijnlijk is het grootste deel van de KNIL-order na de capitulatie van Nederlands-Indië geannuleerd of, voorzover er al voor betaald was, de resterende produktie doorverkocht.

De kenmerken van de Marechausseesabel, Amerikaanse aanmaak, die wij de modelaanduiding M.1941 zouden willen geven, zijn te zien in afb.13 en te lezen in het onderschrift daarbij. Een opvallend verschil zit in de gevestkorf, waarvan de uitsparingen ten opzichte van de in Europa gemaakte modellen de typische hoekjes in de rondingen missen. (afb. 12 rechts). Verder weegt het totale wapen zwaarder en het is ook iets grover afgewerkt dan de Marechausseesabels M.1911 en M.1940.

Het is onbekend welke Amerikaanse tussenhandelaar de eerste partij van 1.950 klewangs, die op 20 okt.1941 naar Indië zijn verscheept, heeft geleverd. Dat zou b.v. de firma MILSCO kunnen zijn geweest, waarvan het stempel op de meeste klewangs van Amerikaanse makelij staat. Trouwens, er is nog zo'n groot aantal klewangs in omloop met dit stempel, dat men mag vermoeden dat de partijen die tijdens en na de Tweede Wereldoorlog tevoorschijn kwamen alle door deze tussenhandelaar geleverd waren. De firma MILSCO is tot op heden niet geïdentificeerd, maar W. Gilkerson, schrijver van een recent standaardwerk over entersabels [46], heeft ons meegedeeld dat dit merk een acroniem is voor Military Supply Co., een firma die in Los Angeles was gevestigd. [47] Hopelijk valt dit ooit te bewijzen. Bovendien zou het aantreffen van een zgn. *Heiho-klewang* met dit merk op de kling een onafhankelijk bewijs zijn dat in Indië nog vóór de overgave aan de Japanners MILSCO-klewangs zijn gebruikt.

De Japans-Indische zgn. Heiho-klewang

Bij de capitulatie van het KNIL in maart 1942 vielen de Japanners grote hoeveelheden wapens in handen. Kabbedijk refereert, overigens zonder een bron te noemen, aan een Japans rapport van 1942 waaruit blijkt dat alleen al op Java 40.552 sabels op het KNIL waren buitgemaakt. [48] Men mag aannemen dat dit grotendeels Marechausseesabels en andere soorten klewangs (b.v. van de Koninklijke marine en de mariniers) alsmede kapmessen waren.

Beseffende dat zij op militair en politie-gebied al snel Indonesische hulp nodig hadden, richtte de bezetter een militair hulpkorps, *Heiho* genaamd, op. Volgens L. de Jong trachtten de Japanners voor de *Heiho* vooral inheemse ex-KNIL-militairen te werven, o.a. omdat deze gewend waren aan discipline, en hij schat dat alleen al op Java ca. 15.000 van deze lieden als 'Heiho-er' dienst namen, waarvan later zeker de helft is omgekomen. De *Heiho* werd vooral gebruikt voor het aanleggen van wegen, bouwen van depots, lossen van militaire voorraden en transport naar de gevechtszone. Later nam de *Heiho* ook actief deel aan de strijd. [49]

De Japanners rustten de *Heiho* uit met een sterk ingekorte klewang (afb. 15). De kling werd 40-45 cm lang en van de gevestkorf waren alle beugels weggezaagd zodat alleen een stootplaatje overbleef. Het laatste om te voorkomen dat het wapen topzwaar zou worden. De klingpunt werd zuiver asymmetrisch en de snede sloot met een spitse boog op de rug aan. De schede werd navenant ingekort en de onderband, soms de mondingsband, verplaatst. Door deze veranderingen was dit klewang-derivaat als vechtwapen praktisch waardeloos geworden, men kon er nauwelijks mee houwen en steken. Het lijkt ons niet denkbeeldig dat de bezetter

dit uit veiligheidsoverwegingen zo heeft gewild. Dat de Heiho-klewang er in silhouet enigszins 'Japans' uitziet is volgens ons min of meer toeval, want aan de basisvorm werd niets gewijzigd.

Het ligt voor de hand dat alle soorten klewangtypen en -modellen door de Japanners voor dit doel zijn gebruikt, hetgeen door de vele bewaard gebleven exemplaren wordt bevestigd. Van vele klingen is echter het merk weggeslepen. Interessante variaties zijn die door de Japanners gemaakte wapens, waarbij alleen ingekorte klewangklingen zijn toegepast, zoals (wellicht) een exemplaar met de aangepaste greep van een KNIL-kapmes, dat onlangs op een veiling verscheen [50], en een met de geheel messing greep van een Pruisisch Seitengewehr 71. Zeer interessant zijn tenslotte een tweetal Arisaka-bajonetten, bestemd voor het Nambu Type 100 machinegeweer, waarvan er zich een in het Legermuseum (reg. 010492) bevindt, de ander in een buitenlandse verzameling. [51]

De Indonesische T.N.I.-klewang

Na de capitulatie van Japan in augustus 1945 brak de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd, 1945-1949, uit. De Indonesische nationalisten gebruikten een allegaartje van hoofdzakelijk Japanse wapens, waaronder Heiho-klewang. Zij produceerden tevens, hoe kan het anders, hun versie van de Marechausseesabel, die de Nederlandse verzamelaars de benaming van *T.N.I.-klewang* (van: Tentara Nasional Indonesia; Tentara = Leger) hebben gegeven. Enkele globale kenmerken zijn te zien in afb. 16.

De T.N.I.-klewang is niet gemakkelijk in de klewangtypologie te plaatsen, aangezien onderling soms grote verschillen kunnen optreden. Allesoverheersend is de slechte afwerking. Door het grotendeels ontbreken van technische kennis, machines en hoogwaardig materiaal was men niet in staat een kwaliteitswapen te produceren. Sommige van deze wapens zijn een samenraapsel van onderdelen van oude Marechausseesabels en nieuw gemaakte componenten. Op sommige klingen staat een stempel bestaande uit een vijfpuntige zgn. T.N.I.-ster. Een enkele keer is de kling voorzien van een fabrieksmerk, b.v. op het exemplaar van afb. 16.

De Marechausseesabel bij de Nederlandse strijdkrachten na 1945

Bij de Nederlandse troepen op Nieuw Guinea is de klewang nooit weggeweest. Direct na de capitulatie van Japan werden de op dat eiland geplaatste Nederlandse infanterie-eenheden, deels voortgekomen uit het KNIL, uitgerust met Marechausseesabels van allerlei modellen. Ook nam men MILSCO-klewang (M.1941) over, die op nog niet achterhaalde wijze op Nieuw-Guinea waren beland. De 'Nieuw-Guinea-klewang' is te herkennen aan een apart soort messing registratieplaatje dat bovenop de stootplaat van het gevest was vastgesoldeerd. Op dat plaatje was de detachementsregistratie gestempeld. Over deze en soortgelijke plaatjes die het KNIL vroeger gebruikte meer in de aparte publikatie.

Het enige onderdeel van de huidige Koninklijke Landmacht dat de oude KNIL-klewang in verschillende modellen nog gebruikt is het Regiment Infanterie Van Heutsz, dat de tradities van het KNIL bewaart en op het moment dat wij dit schrijven in Steenwijk is gelegerd. De klewang wordt gebruikt door de vaandelwacht en door het tamboerkorps van het regiment.

In de jaren zestig zijn voor deze klewang [52], toen het regiment in 's-Hertogenbosch gelegerd was, ter plaatse nieuwe scheden gemaakt, aldus Adjudant J.M. van Ee, beheerder van het regimentsmuseum tot 1991. Deze scheden zijn te herkennen aan een enkele klinknagel, een zgn. popnagel, waarmee de onderband aan de binnenzijde van de schede is

vastgemaakt. (aft. 14). Tenslotte heeft de heer Kabbedijk nog meegedeeld dat een andere, kleinere serie scheden, bestemd voor klewangs gedragen door een bewakingseenheid van het regiment in Eefde, in die plaats waren gemaakt. Zij zijn in het algemeen donkerbruin en van landmachtmodel d.w.z. met een inwendige onderband, doch van afwijkende vorm. Verder is er geen klemveer, geen schedevoering en het leer is, op Amerikaanse wijze, op de rechterkant dichtgenaaid. Op de onderzijde van het ahangriempje is een nummer in groene inkt geschreven.

NOTEN

1. Dit artikel moet gezien worden als een inleiding voor een catalogus van de collectie klewangs (ruim 100 exemplaren) van het Legermuseum. Deze zal naar verwachting in 1994 als zelfstandige uitgave verschijnen. Het artikel is tevens een aanvulling op: Görlitz, K.B.C., en Janse, H.J., 'Het ontstaan van de militaire klewang : in vage legende gehuld, in dodelijke strijd geboren'. *Armamentaria*; 9 (1974) 67-77.
2. Wat de in dit artikel gebruikte modelaanduidingen 'M.', gevolgd door een jaartal, betreft, deze zijn niet officieel, maar worden door ons gehanteerd om orde en duidelijkheid te scheppen in dit historisch overzicht waarin vele modellen van militaire blanke wapens voorkomen. De vroegere benamingen van de wapens hadden alleen zin voor de militairen van toen. Wij menen dat de verzamelaar en de geïnteresseerde van thans behoefte heeft aan zo precies mogelijke modelaanduidingen, zodat men zeker weet over welk wapen men spreekt. De officiële toevoeging 'Oud Model' of 'O.M.', destijds noodzakelijk omdat een vroeger model soms nog voor enige tijd naast het nieuwere werd gedragen, vergelijkbaar met het gebruik destijds van de toevoeging 'Nr.1' en 'Nr.2', zijn natuurlijk eveneens relatief en gelden alleen voor een bepaalde periode. In voorkomende gevallen zullen wij al deze toevoegingen wel gebruiken, maar ze steeds aanvullen met een modelaanduiding.
3. Görlitz en Janse, 'Ontstaan militaire klewang', *op.cit.*
4. Puype, J.P., *Blanke wapens : Nederlandse slag- en steekwapens sinds 1600 : zwaarden, degens, sabels en ponjaards : historisch overzicht en typologie*. Lochem, 1981. Voor het hoofdstuk over de klewang, zie p.20-23; afb. 158-162, 257-260d.
5. Kabbedijk, A.H., 'De klewang, een wapen dat respect afdwong'. *De Onderofficier*; 33(1991) 2(feb.) 44-56.
6. Kabbedijk, A.H., 'Wapens uit Atjeh en onderhorigheden rond de eeuwwisseling', *Stabelan*; 18(1992) 3(mrt.), 54-51. Voor een iets uitgebreidere versie van dit artikel, vgl. *Ibidem*, *De Wapenverzamelaar*; 27 (1992), 3-19.
7. Teneinde het notenapparaat niet nog langer te maken, hebben wij in dit artikel volstaan met het aangeven van de precieze vindplaatsen in de tekst van het *Indisch Militair Tijdschrift*. In de catalogus zullen wij deze verwijzingen in de eindnoten opnemen, compleet met de auteursnaam en de titel van het artikel.
8. Centraal Archiefdepot, Min.v.Def., Archief Staatsbedrijf der Artillerie-Inrichtingen (hierna: C.A.D., Arch. A.I.), Inspecteur der Draagbare Wapenen, Brievenboeken, 22 okt. 1868, correspondentie tussen de Fungerend Secr.-Generaal v.h. Min.v.Koloniën en de I.D.W. Wij danken de heer G.R. Hof voor deze verwijzing.
9. Dit wapen wordt o.a. genoemd in de Circulaire van 5 aug. 1843 nr.1182, van de Hoofdintendant der militaire administratie. Deze circulaire is opgenomen in de Derde nota van ampliatiën, alteratiën enz. op het 'Algemeen Reglement van Administratie der Landmagt', vastgesteld bij Gouvernementsbesluit van 2 maart 1845 nr.14 en gepubliceerd in het *Staatsblad voor Nederlandsch-Indië* 1845 nr.9. In hetzelfde nummer van het Staatsblad is opgenomen een 'Tarief der reparatiën' (nr.32 van het Reglement van administratie [van blanke wapens], vastgesteld bij G.B. van 13

- sept.1842 nr.28. In deze tarievenlijst wordt eveneens van 'klewang' gesproken. Vgl. ook de 'klewangs voor inheemsche manschappen', betrekking hebbend op hetzelfde wapen, in het G.B. van 10 apr.1839 nr.17 (Algemeen Rijksarchief 2.10.01, Arch.v.Koloniën nr.2593). Al deze gegevens zijn opgespoord door Drs. R.A.J. Wolters, die ze ons welwillend ter beschikking heeft gesteld.
10. Vgl. Moor, J.A. de, *Indisch Militair Tijdschrift (1870-1942) : a selective an annotated bibliography*, Leiden, 1983, *passim*.
 11. Puype, *Blanke wapens*, 16.
 12. Hojel, W.C., *Handleiding tot de algemeene artillerie-wetenschap, voor de cadetten van alle wapenen : 3de aflevering (torpedo's, draagbare wapenen met toebehooren)*. Breda, 1880. Op p.268-269 noemt deze schrijver dit wapen abusievelijk de 'M.1873', een modelaanduiding die door Puype, *Blanke wapens*, in het onderschrift bij afb.144 werd overgenomen. De correcte modelaanduiding M.1875 kan men in de aparte hoofdstukken 'Ophelderingen' van de N.I.Instructie-Inventarissen, waarin de invoeringsjaren van allerlei wapens en uitrustingsstukken vermeld staan, vinden. In de *Instructie-Inventaris voor de artillerie der landmacht in Nederlandsch Oost-Indië : Hoofdstuk VI, Band IV*, Batavia, 1931, b.v. staat op p.93: 'Sabels Cav. O.M. Ingevoerd in 1875 onder de benaming Sabels Cav.; in 1900 ontdaan van de lis'.
 13. *Beknopt overzicht van proeven en oefeningen welke in de jaren 1886 en 1887 hebben plaats gehad bij het wapen der artillerie*, Batavia, 1895, 126. Evenals bij de verwijzingen naar het *Indische Militair Tijdschrift* is gedaan verwijzen wij in de artikeltekst korthedshalve naar de verschillende uitgaven van het *Beknopt Overzicht*.
 14. Koninklijk Besluit d.d. 3 april 1895 nr.23, bekendgemaakt in de *Algemeene order voor het Indisch leger, 1895, No.30* 'Sabel. Officieren [etc]': '...de officieren en adjudant-onderofficieren van het Leger in Nederlandsch-Indië [...] zijn bewapend met de [...] 'lange artillerie-sabel No.1"; evenwel met dien verstande, dat gevest en scheede fijner gepoleerd zijn en de greep bekleed is met zeehondenvel, tussen de ribben omwonden met filigram'. Het K.B. vermeldde verder dat het bindend was van 1 jan.1897 af, maar dat het KNIL-officieren '... evenwel wordt vergund van en met heden het nieuwe wapen te dragen'. Dit K.B. wordt ook genoemd door W.F. Bax, *Eeresabels*, Amsterdam 1940, 9. Wij danken Drs. R.A.J. Wolters voor het ons ter beschikking stellen van de volledige tekst van dit Besluit, zodat wij daaruit konden citeren.
 15. Zie voor een volledige opsomming van de taken van dit korps: *IMT 1897 I*, 498-504.
 16. Vriendelijke mededeling van de heer Kabbedijk.
 17. In de lijst van Atjehse blanke wapens staat: '...2. De tarabadjoi, die zeer zelden voorkomt'.
 18. Kabbedijk, 'Wapens uit Atjeh', 48.
 19. Croo, M.H. du, *Marechaussee in Atjeh : herinneringen en ervaringen van den eersten luitenant en kapitein van het Korps Maréchaussee van Atjeh en Onderhoorigheden H.J. Schmidt van 1902 tot 1918*, Maastricht, 1943, 32.
 20. Seifert, Gerhard, *Fachwörterbuch der Blankwaffenkunde : deutsches Abc der europäischen blanken Trutzwaffen (Hieb-, Stoss-, Schlag- und Handwurfwaffen)*, Haiger, 1981, 31 & 40 nr.5: 'Schnabelspitze'.
 21. Görlitz & Janse, 'Ontstaan militaire klewang', 74.
 22. In de navolgende boeken kan men allerlei vroege voorbeelden van snavelpunten vinden: Seitz, H., *Blankwaffen I : Geschichte und Typenentwicklung im europäischen Kulturbereich : von der prähistorischen Zeit bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Braunschweig, 1965, 187-193; Boccia, L.G., & Coelho, E.T., *Armi bianche Italiane*, Milano, 1975, nrs. 129-136 en 386-401; Seifert, G., *Der Hirschfänger, Schwäbisch*

- Hall, 1973, 70-77; Keener, W.G., *Bowie knives : from the collections of Robert Abels and the Ohio Society*, z.pl., 1962, *passim*.
23. Generaal-Majoor Cochius aan Kolonel van der Smissen, Inspecteur van de Afdeeling Materiaal Militair, A.R.A. 2.10. 01, Koloniën nr.1310, brieven van 8 aug.1839, en van 1, 7, 16 en 20 juli en 1 aug.1840, plus een tekening. Daaruit komt naar voren dat men voor de artillerie een nieuwe sabel wenste, gebaseerd op de Sappeurssabel, doch uitgerust met een 5 cm langere kling en met een langere pareerstang. Wij danken Drs. R.A.J. Wolters voor de archiverische gegevens over deze ons totaal onbekende sabel, en voor zijn correcte identificatie van het in het Legermuseum aanwezige exemplaar van de gewijzigde proefserie.
 24. De klewang van Kapitein Breemouer bevindt zich in het Koninklijk Militair Tehuis Bronbeek, de andere in een privécollectie. Wij danken de heer Kabbedijk voor zijn verwijzing naar deze twee klewangs.
 25. De populaire benaming in Nederlands-Indië was naast 'Marechausseesabel' steeds 'klewang', een term die men af en toe zelfs in ambtelijke stukken tegenkomt. De benaming *Klewang Marechaussee* heeft echter betrekking op de klewang die in 1913 voor de Koninklijke Marechaussee in Nederland werd ingevoerd en hij mag dus niet voor de N.I.Marechausseesabel gebruikt worden. Zie in dit verband ook Puype, *Blanke wapens*, 23.
 26. [Jungeling, J.], 'Staatsbedrijf van de Artillerie-Inrichtingen', in: Kooiman, J., *De Nederlandsche strijdmacht en haare mobilisatie in het jaar negentien honderd en veertien*. Purmerend, 1914- .
 27. C.A.D., Arch. A.I., tekening 2814.02.2, tweede blad, genaamd 'Mallen tot Sabel Marechaussee O.I. N.M.' [Oost-Indië, Nieuw Model d.w.z. de Marechausseesabel M.1911]. Het toestel voor de buigproeven staat op het eerste blad. Wij danken de heer G.R. Hof voor zijn verwijzing naar deze tekeningen.
 28. p.101: 'Bij het verkorte geweer voldeed de marechausseesabel goed [...] zoodat werd voorgesteld om, bij invoering van dat geweer, de Infanterie met deze sabel te bewapenen'.
 29. C.A.D., Arch. A.I., tekening 0483.01.1, goedgekeurd door de Gouverneur-Generaal van Oost-Indië d.d. 31-10-1928. Kennelijk is de medebreedte van 11,5 mm in 1939 als enige definitief ingevoerd, want een op de tekening geplaatste opmerking (e) zegt: '6-9-'39 vouwbreedte 11,5 M/M was: 6 MM'.
 30. 'De soliditeit van de Scheede tot Maréchaussée-sabels werd verhoogd door den oorband 3 cM. langer te maken en dat onderdeel met 4 groote - in plaats van met 2 kleine - te bevestigen'. *B.O.* 1911, 57.
 31. Brieven d.d. 26 sept. en 4 okt. 1991 van J. van Velthuysen aan het Legermuseum, het verslag weergevend van interviews met twee oud-KNIL-lers, een kapitein Chr.Berg en een sergeant die anoniem wenste te blijven.
 32. *Handleiding officieren wapening en geweer makers*, 1926, p.146.
 33. Jong, L. de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog : deel 11a Nederlands-Indië [deel] 1, tweede helft*, 's-Gravenhage, 1984, 602.
 34. Kabbedijk, A.H., 'De Artillerie Inrichtingen van het KNIL', *De Onderofficier*; 34(1992) 11(nov.), 267-281.
 35. C.A.D., Arch. A.I., NPC (of: Royal Netherlands Arsenal), deel 13B, ingekomen telegrammen Ned.-Indië. De directeur van de NPC, Ir. L.L.E. Ornstein, had nog op de dag van de Nederlandse capitulatie een telegram gezonden aan de Chef van de Generale Staf van het KNIL, Generaal H. ter Poorten, met de mededeling dat de NPC bereid was ook bestellingen voor Indië uit te voeren en een '... stroom van orders van

- den Legercommandant was hiervan het gevolg'. *Idem*, deel 13N, dossier 11 'Verslag van de werkzaamheden van het Arsenal Department tot 31 Mei 1943', blad 2.
36. Voor een eigentijds overzicht samengesteld door de NPC, zie het 'Verslag van de werkzaamheden van het Arsenal Department tot 31 Mei 1943' genoemd in noot 39.
 37. De Jong, *Koninkrijk der Nederlanden in W.O.II, dl.11 a, 2e helft*, 613 e.v.
 38. Peterson, Harold L., *The American sword 1775-1945 : a survey of the swords worn by the uniformed forces of the United States from the Revolution to the close of World War II*, Philadelphia, 1965, 54-55.
 39. Peterson, *The American sword*, 55.
 40. Rankin, Robert H., *Small arms of the sea services*, New Milford, 1972, 16. In de jaren zeventig werden grote aantallen Amerikaanse 'MILSCO'-klewangs verkocht door de firma Century International Arms, Inc. in St.Albans, Vermont, U.S.A., die ook regelmatig adverteerde in vak- en verzamelaartijdschriften. Vriendelijke mededeling van de heer F.J. Tan.
 41. Rila, Carter, 'A modern mystery : cutlass or klewang? the elusive U.S.Navy cutlass variant of World War II', *Military Collector and Historian*; XXVII(1975) 4(Winter), 153-158. Gilkerson, William, *Boarders away - with steel : the edged weapons and polearms of the classical age of fighting sail (etc.)*, Lincoln, 1991, behandelt ondanks de beperking in de titel óók de klewang (p.104). Hij herhaalt in grote trekken de bevindingen en overblijvende vragen van Rila, en noemt de in 1941 in Amerika geproduceerde klewang de 'Model 1941 US Klewang Cutlass'. May, W.E., & Annis, P.G.W., *Swords for sea service, Vol.One*, London, 1970, 192, komen tot de conclusie dat de U.S.Navy de N.I.klewang heeft geïmiteerd.
 42. Al deze feiten staan in een brief van 9 sept.1941 van BuOrd aan de New York Navy Yard, vgl. Rila, 'A modern mystery', 154.
 43. C.A.D., Arch. A.I., NPC, deel 13M, doss.6.
 44. Wij danken Drs. G. de Vries voor zijn essentiële verwijzing naar één der twee telegrammen van 1941 over de aflevering van VINCE-klewang uit Amerika.
 45. Zie p.5 van het in noot 40 genoemde verslag van de NPC van 27 mei 1943, berustende bij het C.A.D.
 46. Gilkerson, *Boarders away, op.cit.*
 47. Brief d.d. 21 maart 1993 aan J.P. Puype.
 48. Kabbedijk, 'De klewang', 55.
 49. De Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in W.O.II*, dl. 11b, 2e helft, 927 e.v.
 50. *'t Prinsen Antiekhof Militariaveiling*, Den Haag, 23 mei 1993, Kavelnr.965, omschreven als 'Ingekorte Hembrugklewang met drager'.
 51. Vgl. White, Peter, 'Om en hollandsk klewang huggert aendret til bajonet' ['Over een Hollandse klewang-houwer gewijzigd in een bajonet'], *Vaabenhistorisk tidsskrift*; 16 (1983) 6(okt.), 187-188.
 52. De klewangvoorraad (niet: collectie!) van het regiment bedroeg in januari 1993 ongeveer 130 exemplaren.